

## АНОТАЦІЯ

**Шеляженко Ю. В. Правові основи особистої автономії приватних осіб та організацій: теоретичний аспект.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження є першою всебічною теоретико-правовою розробкою тематики особистої автономії приватних осіб та організацій, що є інноваційною для понятійно-категоріального апарату юридичної науки концепцією, синтезом концепцій особи, організації, автономії, приватності та правового порядку.

Сформульовано визначення особистої автономії приватних осіб та організацій: це власний правовий порядок самостійного існування індивідуальності (особи, групи осіб), природної (людина, інші форми буття) чи штучної (соціальні, технічні системи), що проявляє незалежність від індивідуальних впливів та публічної політичної влади.

Описано ознаки особистої автономії приватних осіб та організацій, які можуть застосовуватися на практиці при вирішенні питання визнання за об'єктом права статусу особи (суб'єкта права): індивідуальне самовизначення (ідентичність); самостійність існування за власними законами в силу автономії матерії, автономії волі, суверенітету розуму; здатність бути першоджерелом власного невідчужуваного права; здійснення суб'єктивних прав і обов'язків; свобода вибору правових засобів реалізації правомірних інтересів; проявлена в правових процесах і відносинах здатність розвивати свободу на основі правового досвіду відповідальності.

Запропоновано математичні моделі особистої автономії, які визначають права та обов'язки як функціональний зв'язок між кількісними виразами причинного існування (свободи) та наслідкового існування (відповідальності)

і визначають автономію як рівновагу прав і обов'язків, зв'язок між одиницею та єдністю. Також запропоновано комп'ютерні моделі особистої автономії, у яких програми генерують правові судження.

Розроблена модель еволюції особистої автономії, яка включає три стадії самоорганізації: по-перше, реалізація свободи та прийняття відповідальності (моральна автономія) для створення традиції; по-друге, реалізація традиції та прийняття альтернатив (етична автономія) для створення закону; по-третє, реалізація закону і прийняття реформ (правова автономія) для нарощування свободи на основі нових правових технологій; проте ухилення від відповідальності, альтернатив та реформ спричиняє суперечність між реальністю та правовим порядком особистої автономії і перериває розвиток, допоки цю суперечність не буде подолано.

Описана періодизація нормативного розвитку в українській та світовій державно-правовій історії на основі моделі еволюції особистої автономії у взаємно доповнюваних по мірі історичного розвитку сферах моралі як віри в добро і зло, етики як філософії застосування норм та права як наукового знання про силу законів. Показано, що період моральної автономії пов'язаний із розвитком людської свободи та подоланням рабства (скасування боргового рабства законами Солона у VI ст. до н.е., заборона перетворювати закупів на холопів Статутом Володимира Мономаха 1113 р.), період етичної автономії пов'язаний із розвитком громадянського суспільства, участі громадян у прийнятті політичних та правових рішень (виникнення суду присяжних і створення Парламенту Англії у XIII ст., обрання гетьманом Богдана Хмельницького козацькою радою у 1648 р.), період правової автономії пов'язаний із гарантуванням особистих прав та розширенням свободи вибору законних засобів реалізації особистих прав (прийняття Загальної декларації прав людини у 1948 р., проголошення основними цінностями реальності прав та суверенітету особистості у зверненні Верховної Ради України до народу в 1991 р.).

Розроблено автономно-процесуальну модель права, яка відрізняється від відомих політико-правових моделей владної вказівки, суспільного договору та справедливого процесу інноваційною концепцією сили права як єдності норми із дійсністю і дозволяє виявляти взаємозв'язок приватних правових порядків із публічними правовими системами, долати відчуження між особою та законом і між законами природи та законами людського життя, а також ефективно поєднувати м'яку і жорстку силу при встановленні правового порядку із мінімізацією примусу на основі субсидіарності правозастосування до правореалізації та інформованої автономії. В автономно-процесуальній моделі закон є практично підтвердженою нормою (уявленням про те, як має бути), котра репрезентує волю до справедливості та по своїй суті є невідчужуваною від реальності в силу того, що закон виражає емпіричне знання про автономію правових процесів та їх елементів, повторюваність на практиці проявів автономії матерії і самоорганізації правового порядку в результаті автономії волі.

Запропоновано концепцію інформованої автономії, відповідно до якої ключову роль у розвитку правової культури відіграють знання про правові технології динамічного миру, комунікативної демократії, процеси медитації, медіації і ненасильницького спротиву несправедливості та агресії.

Розроблено теорію правосуб'єктності та особистої автономії штучного інтелекту, прав роботів на існування, функціонування, розвиток, мир і справедливість, які мають визнаватися у публічних та приватних правових порядках у зв'язку із обов'язком штучного інтелекту служити суспільству.

Запропоновано способи застосування теоретичних знань про особисту автономію приватних осіб та організацій у юридичній практиці, науці та освіті на основі автономно-процесуальної моделі права. Рекомендовано розширювати практику превентивних юридичних консультацій, систематично застосовувати альтернативні методи вирішення спорів і припинення конфліктів (переговори, медіацію, арбітраж, діалог, тощо), використовувати інформаційні технології і штучний інтелект у правозахисті, судочинстві та

інших видах юридичної практики. При навчанні основам особистої автономії приватних осіб та організацій пропонується застосовувати мислені експерименти та обговорювати приклади того, як люди самостійно визначають свої права та обов'язки при створенні, інтерпретації та реалізації юридичних норм, за договором, шляхом демократичних процедур і т.п. Показано шляхи застосування у наукових дослідженнях автономно-процесуальної моделі права, моделі еволюції особистої автономії, математичних та комп'ютерних моделей особистої автономії приватних осіб та організацій.

Проаналізовано форми особистої автономії приватних осіб та організацій у нормотворчості та інтерпретації правових норм у окремих галузях права різних правових систем. Показано, що особиста автономія приватних осіб та організацій закріплюється у формах визнання правосуб'єктності, гарантування і захисту суб'єктивних прав, свободи вибору та прийняття рішень, приватності, недоторканності автономних правових порядків, сприяння особистому розвитку та участі в публічній політиці. Зокрема, у міжнародному праві особисту автономію закріплено у формі сукупності прав людини, у конституційному праві гарантіями прав людини та громадянина, принципами народовладдя та справедливого правосуддя, у кримінальному праві принципом особистої відповідальності за наявності вини, у цивільному праві принципом вільного волевиявлення при укладенні договору, і т.д.

Запропоновано концепцію автономного значення верховенства права, яке полягає в тому, що усі суб'єкти права в усіх правових відносинах, публічних (тобто, при реалізації спільних інтересів) та приватних (тобто, при реалізації власних інтересів) повинні дотримуватися визнаних та визначених ними норм (законів), як правило, попередньо проголошених, на основі яких здійснюється розсуд про справедливість, виявляються факти її порушення і встановлюється відповідальність для її відновлення (правосуддя), причому система визнаних норм (законів) суб'єкта права по можливості уникає

конфронтації із такими системами інших суб'єктів права, визнає їх право відстоювати власні інтереси та користуватися доступними благами.

Виявлено рамки особистої автономії приватних осіб та організацій у правових системах світу та міжнародному праві. Показано, що гарантіями особистої автономії приватних осіб та організацій в міжнародному праві є стандарти прав людини та глобальної комерції, закріплені розвинутою системою міжнародно-правових актів, зокрема, Статутом Організації Об'єднаних Націй, Загальною декларацією прав людини, Декларацією про право на розвиток, Декларацією про право на мир, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, Конвенцією Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод та ін., а також свобода вибору юрисдикції вирішення спорів (*lex voluntatis*) у міжнародному приватному праві.

Обґрунтовано притаманність захисту особистої автономії як фундаментального конституційного принципу усім правовим системам, які відповідають сучасним стандартам верховенства права.

Встановлено, що конституційно-правові гарантії особистої автономії знайшли відображення у судовій практиці Верховних Судів США, Канади, Палати Лордів і Верховного Суду Великобританії, Федерального Конституційного Суду Німеччини, Південно-Африканського Конституційного Суду. Показано, що особиста автономія приватних осіб та організацій у певних сферах прямо передбачена Конституціями Анголи, Еквадора, Куби, Маршаллових островів, Португалії. У 2017 році Європейський Парламент прийняв резолюцію із закликом передбачити спеціальний правовий статус електронної особи для роботів і Саудівська Аравія надала громадянство роботу, що свідчить про перспективи подальшого визнання особистої автономії штучного інтелекту. Крім того, передбачуваною є перспектива визнання правосуб'єктності та особистої автономії тварин, враховуючи світове поширення регуляцій щодо добробуту тварин і законодавче визнання того, що тварини є скоріше чутливими істотами, ніж речами, у низці юрисдикцій,

включаючи Австрію, Німеччину, Польщу, Францію та Швейцарію. Судова практика в Індії, зокрема, рішення Вищого Суду Пенджабу та Хар'яни в справі *Karnail Singh and others v State of Haryana* за 2019 р., свідчить про визнання юридичними особами тварин і предметів релігійного поклоніння.

Проаналізовано доктрину Європейського Суду з прав людини у аспекті особистої автономії приватних осіб та організацій. Виявлено три категорії відповідних правових позицій Суду: визнання індивідуальної свободи у реалізації прав людини (автономія правосуб'єктності); вказівки на різні форми автономії правового статусу людини, особистої (групової, організаційної, інституційної) автономії в окремих сферах життя, приватних та публічних правових відносин; вказівки на автономне значення прав людини, концепцій та термінології Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (автономія правозастосування). Критично оцінене обмежене застосування Судом принципу особистої автономії у питаннях доступу до правосуддя.

Виявлено рамки особистої автономії приватних осіб та організацій у правовій системі України, передбачені Конституцією України, Кримінальним, Кримінальним процесуальним, Цивільним, Цивільним процесуальним, Податковим, Сімейним, Земельним, Житловим та іншими Кодексами України, Основами законодавства України про охорону здоров'я, Законами України «Про національні меншини в Україні», «Про захист персональних даних», «Про громадські об'єднання», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», законодавством про освіту, вибори, референдуми, тощо.

Проаналізовано доктрину Конституційного Суду України у аспекті особистої автономії приватних осіб та організацій. Виявлено, що рішеннями Суду визнається право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб, а також визнається, що верховенство права – це панування права як правової культури, що не обмежується лише законодавством. Показано, що у

конституційній юриспруденції судді реалізували ідеї людиноцентричної держави та особистої автономії у громадянському суспільстві. Наведено критичний аналіз відмінності у застосуванні Судом конституційного принципу незворотної дії права у часі по відношенню до фізичних та юридичних осіб.

Виявлено проблеми гарантування особистої автономії приватних осіб та організацій у правовій системі України: відсутність системної правової освіти з питань особистої автономії приватних осіб та організацій; нехтування особистою автономією у питаннях громадського, політичного, соціального, економічного, інформаційного, культурного, релігійного самовизначення осіб; спрямованість державної політики на посилення надмірного регулювання, контролю та обов'язкової звітності щодо приватної діяльності з неврахуванням автономності приватних правових порядків; невизначеність правового статусу організацій, які діють без державної реєстрації юридичної особи у формах громадських рухів і об'єднань, спільної діяльності фізичних та юридичних осіб, транснаціональних корпорацій, релігійних організацій, тощо, та нігілістичне ставлення до особистої автономії тварин і штучного інтелекту.

Доведено необхідність внесення змін до Конституції України для виключення припису ч. 1 ст. 92 Конституції України про те, що права людини визначаються виключно законами України, оскільки права людини – це універсальна категорія, зміст якої визначається автономним особистим волевиявленням самої людини, захисників прав людини та громадянського суспільства, а також юридичною наукою, міжнародним правом і зарубіжними правовими системами.

Обґрунтовано необхідність приведення законодавства України у відповідність до міжнародно-правових стандартів у аспекті особистої автономії, зокрема, гарантування самовизначення у способах реалізації інформаційних, академічних та економічних свобод (в т.ч. вільного вибору мови та комунікаційно-медійних каналів), свободи об'єднань та мирних зібрань, релігійної свободи (включаючи можливість створення релігійних

організацій однією особою та малочисельними групами без територіальної прив'язки та без узгодження віровчення з політикою держави), свободи ідейної відмови від військової служби, тощо.

Рекомендовано включити особисту автономію приватних осіб та організацій до загальних засад цивільного законодавства, передбачених ст. 3 Цивільного кодексу України, доповнити процесуальне законодавство України нормами щодо процедури безоплатного визнання та захисту судом особистої автономії приватних осіб та організацій, законодавчо врегулювати питання правосуб'єктності тварин та штучного інтелекту, організувати інформаційно-просвітницькі заходи на тему особистої автономії приватних осіб та організацій, посилити правовий захист особистої автономії приватних осіб та організацій у публічній правовій системі та приватних правових порядках, створювати юридичні сервіси із захисту особистої автономії приватних осіб та організацій, проводити громадське обговорення щодо розвитку особистої автономії приватних осіб та організацій в Україні та готувати відповідні звіти, експертні пропозиції, *amicus curiae* для судів, державної влади та міжнародних інститутів.

**Ключові слова:** особиста автономія, автономно-процесуальна модель права, правосуб'єктність, приватність, самоорганізація, правовий порядок, індивідуальна свобода, інформована автономія, природне право, правовий плюралізм, ненасильницьке правозастосування, права людини, юридична емансипація, верховенство права, правовий прогрес.



## SUMMARY

**Sheliazhenko Y. Legal Foundations of Personal Autonomy of Private Persons and Organizations: Theoretical Aspect.** – Research paper presented as a manuscript to obtain academic qualification.

Ph.D. Thesis in Law – Speciality code 081. – KROK University of Economics and Law, Kyiv, 2021.

This thesis presents the first comprehensive study of legal theory of personal autonomy of private persons and organizations, which is the concept innovative for the terminology of jurisprudence, constructed as a synthesis of concepts of person, organization, autonomy, privacy, and legal order.

Personal autonomy of private persons and organizations is defined as the inherent legal order of self-ruled existence of an individual (person, group of persons), natural (human, other beings) or artificial (social, technical systems), which shows independence from individual influences and public political power.

Indicators of personal autonomy of private persons and organizations are described for further application in practical inquiries whether an entity should be recognized as a person before the law (a subject of law), namely: individual self-determination (identity); independence of existence according to the own laws by virtues of the autonomy of matter, autonomy of will, and sovereignty of reason; the ability to be the primary source of one's own inalienable rights; the practice of subjective rights and obligations; freedom of choice of legal means of realization of legitimate interests; the capacity, revealed in legal processes and relations, to develop freedom on the basis of legal experience of responsibility.

Mathematical models of personal autonomy are proposed, where rights and duties are defined as a functional relation between quantitative expressions of causal existence (freedom) and consequential existence (responsibility), and autonomy is represented by the legal balance of rights and duties, as a connection between unit

and unity. Computer models of personal autonomy are proposed, e.g. programs generating legal judgments.

Theoretical model of the evolution of personal autonomy has been developed, which includes three stages of self-organization: firstly, the realization of freedom and acceptance of responsibility (moral autonomy) to create a tradition; secondly, the realization of tradition and the acceptance of alternatives (ethical autonomy) to create the law; thirdly, the realization of the law and the acceptance of reforms (legal autonomy) to increase freedom on the basis of new legal technologies; however, evasion of responsibility, alternatives, or reforms causes a contradiction between the reality and the legal order of personal autonomy and interrupts development until the resolution of the contradiction.

Chronological periodization of normative development in the legal history of Ukraine and the world is proposed on the basis of said model of the evolution of personal autonomy; according to the periodization, morality as belief in good and evil is historically augmented with ethics as the philosophy of norms and further with the law as scientific knowledge about the force of rules. It is shown that the period of moral autonomy is characterized by the development of human freedom overcoming slavery (abolition of debt slavery by Solon's laws in the 6th century BCE; the prohibition to turn zakups into kholops by the Statute of Volodymyr Monomakh in 1113), the period of ethical autonomy is characterized by the development of civil society, citizens' participation in political and legal decision-making (the emergence of a jury trial and creation of the Parliament of England in the 13th century; the election of Bohdan Khmelnytsky a hetman by the Cossack Rada in 1648), the period of legal autonomy is characterized by guaranteeing of individual rights and increasing freedom of choice of legal means of realization of personal rights (adoption of the Universal Declaration of Human Rights in 1948; the proclamation of the Verkhovna Rada of Ukraine to the people in 1991 declaring that reality of rights and individual sovereignty are basic values).

Autonomous processual model of law developed in the thesis differs from the known political models of law as the authoritative command, as the social contract,

and as the procedural justice, by an innovative understanding of the power of law as the unity of norm and reality, that provides a useful way to explain the connection of private legal orders with public legal systems, to overcome alienation between a person and the law and between the laws of nature and the laws of human life, and also it allows to combine effectively soft and hard power for the establishment of legal order with minimization of coercion on the basis of subsidiarity of law enforcement to rights-realization and informed autonomy. In the autonomous processual model, the law is a practically proven norm (i.e. idea of what ought to be), representing will for justice and inalienable from reality due to the fact that the law expresses empirical knowledge about autonomy of legal processes and their elements, repetitive manifestations of the autonomy of matter and self-organization of the legal order arranged by the autonomy of will.

The concept of informed autonomy is proposed as a vision of development of the legal culture based on the knowledge of the legal technologies of dynamic peace, communicative democracy, processes of meditation, mediation, and nonviolent resistance to injustice and aggression.

A theory is proposed which envisages legal personality and personal autonomy of artificial intelligence, the rights of robots to exist, to function, to development, to peace, and to justice, which should be recognized in public and private legal orders along with the duty of artificial intelligence to serve society.

The thesis describes methods of application of theoretical knowledge about the personal autonomy of private persons and organizations in legal practice, science, and education on the basis of the autonomous processual model of law. It is recommended to expand the practice of preventive legal advice, to apply systematically alternative methods of dispute resolution and conflict transformation (negotiation, mediation, arbitration, dialogue, etc.), to use information technology and artificial intelligence in human rights advocacy, judicial proceedings, and other forms of legal practice. Methods of teaching the basics of personal autonomy of private persons and organizations are proposed, such as thought experiments and discussion of ways in which people independently determine their rights and duties,

e.g. by creation, interpretation and implementation of legal norms, by agreement, through democratic procedures, etc. The ways of application of the autonomous processual model of law, the model of the evolution of personal autonomy, mathematical and computer models of personal autonomy of private persons and organizations in scientific research are proposed.

Forms of personal autonomy of private persons and organizations in the creation and interpretation of legal norms in certain fields of law in various legal systems are analyzed. It is shown that personal autonomy of private persons and organizations is enshrined in the forms of recognition of legal personality, guaranteeing and protection of subjective rights, freedom of choice and decision-making, privacy, inviolability of autonomous legal orders, promotion of personal development and participation in public life. In international law, personal autonomy is enshrined by the human rights standards; in constitutional law, it is enshrined by the guarantees of human and civil rights, by the principles of liberal democracy and fair trial; in criminal law, it is enshrined by the principle of personal responsibility for crime; in civil law, it is enshrined by the principle of voluntary entering the contract; etc.

A concept of the autonomous meaning of rule of law is proposed, stating that all subjects of law in all legal relations, public (based on common interests) and private (based on their own interests), should adhere to norms (laws) they determined and accepted, which take effect (generally) in the future, established to be foundations of judgments about fairness (justice), to ensure accountability for unfair conduct; also, the system of norms recognized by the subject of law should avoid confrontation with similar normative systems of other subjects of law, recognize their right to stick to their own interests and to enjoy available benefits.

The study describes a normative framework of personal autonomy of private persons and organizations in the international law and legal systems of the world. It is shown that the guarantees of personal autonomy of private persons and organizations in international law are embodied in standards of human rights and global commerce, enshrined in the extensive system of international legal

documents, including the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the Declaration on the Right to Development, the Declaration on the Right to Peace, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the Council of Europe's Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, etc., as well as the freedom to choose the jurisdiction of dispute resolution (*lex voluntatis*) in the international private law.

The thesis supports the argument that all legal systems that meet modern standards of the rule of law contain inherent protection of personal autonomy as a fundamental constitutional principle.

Interpretations of constitutional and legal guarantees of personal autonomy were found in the case-law of the Supreme Court of the United States, Supreme Court of Canada, the House of Lords and the Supreme Court of the United Kingdom, the Federal Constitutional Court of Germany, the Constitutional Court of South Africa. It is shown that the personal autonomy of private persons and organizations in certain spheres is directly ensured by the Constitutions of Angola, Cuba, Ecuador, Marshall Islands, and Portugal. In 2017, European Parliament adopted a resolution calling to create a specific legal status of electronic personhood for robots, and Saudi Arabia granted citizenship to a robot; these tendencies indicate the prospects for further recognition of personal autonomy of artificial intelligence. Also, there are predictable prospects of recognition of legal personhood and personal autonomy of the animals, given the worldwide spread of animal welfare regulations and legislative recognition that animals are sentient beings rather than things in several jurisdictions, such as Austria, France, Germany, Poland, and Switzerland. The judiciary of India, in particular, in the 2019 Punjab and Haryana High Court judgment in the case of *Karnail Singh and others v State of Haryana*, recognize animals and objects of religious worship as legal persons.

Case-law of the European Court of Human Rights in matters of personal autonomy of private persons and organizations is analyzed. Three categories of relevant legal positions of the Court have been identified: recognition of individual

freedom in the exercise of human rights (autonomy of legal personality); acknowledgment of various forms of autonomy of human's legal status, personal (group, organizational, institutional) autonomy in certain spheres of life, private and public legal relations; interpretations of the autonomous meaning of human rights, concepts and terminology of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (autonomy of law-application). Critical assessment is given to the Court's limited application of the principle of personal autonomy in matters of access to justice.

The thesis describes the juridical framework of personal autonomy of private persons and organizations in the legal system of Ukraine, prescribed by the Constitution of Ukraine, Criminal Code of Ukraine, Criminal Procedure Code of Ukraine, Civil Code of Ukraine, Civil Procedure Code of Ukraine, Tax Code of Ukraine, Family Code of Ukraine, Land Code of Ukraine, Housing Code of Ukraine and other Codes of Ukraine, Laws of Ukraine "Fundamentals of Ukrainian Legislation on Health Care," "On National Minorities in Ukraine," "On Personal Data Protection," "On Public Associations," "On Citizens' Appeals," "On Access to Public Information," "On Information," "On Trade Unions, their Rights and Guarantees for Activities," "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine," legislation on education, elections, referendums, etc.

The doctrine of the Constitutional Court of Ukraine in the aspect of personal autonomy of private persons and organizations is analyzed. It is found that the judgments of the Court recognize the right of an individual to autonomous life independent from other individuals, the state and local self-government bodies, and also the Court acknowledged that the rule of law is the law's power embodied in the legal culture which isn't limited to public legislation. It is shown that in constitutional jurisprudence judges implemented the ideas of the human-centered state and personal autonomy in civil society. Critical assessment is given to the Court's different application of the constitutional principle of prohibition of retroactive application of the law to legal persons and natural persons.

The study indicates problems with legal protection of personal autonomy of private persons and organizations in the legal system of Ukraine, such as lack of systematic legal education concerning the personal autonomy of private persons and organizations; tendencies to disregard personal autonomy in matters of public, political, social, economic, informational, cultural, religious self-determination of persons; the focus of public policy on strengthening excessive regulation, control and mandatory reporting on private activities, without taking into account the autonomy of private legal orders; the uncertainty of the legal status of organizations operating without state registration of a legal entity in forms of civil movements and associations, joint activities of natural and legal persons, transnational corporations, religious organizations, etc., and nihilistic attitude to personal autonomy of animals and artificial intelligence.

It is argued that the provision of Article 92 (1) of the Constitution of Ukraine should be amended to remove the incorrect claim that human rights should be determined exclusively by the laws of Ukraine, because human rights are, in fact, the universal category which is determined by the expression of the autonomous will of the human person, human rights defenders and civil society, as well as by legal science, by international law and by many legal systems of the world.

For better compliance of the Ukrainian legal system with international legal standards in the aspect of personal autonomy it is suggested to guarantee self-determination in the ways to enjoy informational, academic, and economic freedoms (free choice of language and media/communication channels should be allowed), freedom of association and peaceful assemblies, religious freedom (establishment of religious organizations by one person or small group without territorial affiliation and without the approval of beliefs by the state should be allowed), freedom of conscientious objection against military service, etc.

It is recommended to include personal autonomy of private persons and organizations into the list of general principles of civil law in Article 3 of the Civil Code of Ukraine, to amend the procedural laws of Ukraine introducing the procedure of free-of-charge recognition and protection of personal autonomy of private persons

and organizations by the court, to envisage the legal personality of animals and artificial intelligence in the legislation, to organize informational and educational campaigns popularizing personal autonomy of private persons and organizations. Also, the thesis recommends to strengthen the legal protection of personal autonomy of private persons and organizations in the public legal system and private legal orders, to create legal services aimed at the protection of the personal autonomy of private persons and organizations, to conduct public discussions about development of personal autonomy of private persons and organizations in Ukraine and prepare relevant reports, expert proposals, amicus curiae briefs for courts, public authorities and international institutions.

**Keywords:** personal autonomy, autonomous processual model of law, legal personality, privacy, self-organization, legal order, individual freedom, informed autonomy, natural law, legal pluralism, nonviolent law enforcement, human rights, legal emancipation, rule of law, legal progress.

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

### *В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:*

1. Шеляженко Ю. В. Розвиток особистої автономії в історії права. *Правничий вісник Університету КРОК*. Київ, 2016. № 25. С. 101-112.
2. Шеляженко Ю. В., Француз-Яковець Т. А. Теоретико-правове значення особистої автономії суб'єкта права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3 (12). С. 31-35.
3. Шеляженко Ю. В. Особиста автономія у практиці Європейського Суду з прав людини. *Правничий вісник Університету КРОК*. 2017. № 26. С. 118-126.



4. Шеляженко Ю. В. Автономне значення верховенства права. *Альманах права*. Київ, 2017. № 8. С. 292-295.
5. Sheliazhenko Y. Legal system of Autonomous Advocacy as example of the self-legislation in voluntary association. *Legal Annals of KROK University*. Kyiv, 2017. № 24. 150-155.
6. Шеляженко Ю. В. Монополістична наукометрія з точки зору академічної свободи та безпеки. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 144-153.
7. Шеляженко Ю.В. Хищническая наукометрия как вызов академической автономии научных изданий: стратегии правовой защиты деловой репутации. *Universum: Экономика и юриспруденция*. 2017. №11(44). С. 22-26.
8. Шеляженко Ю. В., Француз-Яковець Т. А. Роль Реформації в утвердженні міжнародно-правового ідеалу особистої автономії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. № 130. Т. 2. С. 111-121.
9. Шеляженко Ю. В., Тарасова І. В. Правові гарантії особистої автономії у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 94-101.
10. Шеляженко Ю.В. Особиста автономія у праві інформаційних технологій. *Право України*. 2018. № 3. С. 183-200.
11. Sheliazhenko, Y. Artificial Personal Autonomy and Concept of Robot Rights. *European Journal of Law and Political Sciences*. 2017. № 1. Pp. 17-21.
12. Шеляженко Ю.В. Перспективні напрями аналітично-правових досліджень. *Альманах права*. 2018. № 9. С. 316-319.
13. Шеляженко Ю. Міжнародно-правові стандарти особистої автономії у академічній культурі та науковому співробітництві. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 5. С. 105-116.
14. Sheliazhenko Y. Academic autonomy and perspectives of interdisciplinary research: mathematical analysis of law. *Scientific Papers of the Witelton State University of Applied Sciences in Legnica*. 2019. № 32(3). С. 155-162.
15. Sheliazhenko Y. Computer Modeling of Personal Autonomy and Legal Equilibrium. *Cybernetics and Algorithms in Intelligent Systems*. 2019. № 765. Pp. 74-81. (індексується SCOPUS)

16. Шеляженко Ю. Автономно-процесуальна модель права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 91-111.

17. Sheliashenko Y. Against the Odds: Protection of Economic, Social, and Cultural Rights by the Constitutional Court of Ukraine. *Constitutional Review*. 2020. № 1(6). 2020. С. 67-109.

***Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:***

1. Шеляженко Ю. В. Публічний простір як місце свободи правовідносин і його автономне регулювання. *Матеріали науково-практичної конференції "Публічний простір як об'єкт правового регулювання" 30 вересня 2016 року*. Київ: Академія адвокатури України, 2016. С. 171-176.

2. Шеляженко Ю. В. Автономія суб'єктів податкового права. *Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (23-25 листопада 2016 р., м. Львів) / Упоряд. А. М. Штангрет; редкол. : З. Б. Живко, А. Н. Колосов, О. І. Копилюк, М. І. Копитко та ін. Львів: Укр. акад. друкарства, 2016. С. 172-175.*

3. Шеляженко Ю. В. Принцип особистої автономії у кримінальному праві та у практиці Європейського Суду з прав людини. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк, 24-25 червня 2016 р. / Уклад. Л. М. Джурак. Луцьк: Вежа-друк, 2016. С. 75-78.*

4. Шеляженко Ю. В. Автономія суб'єктів трудового права у контексті практики Європейського Суду з прав людини та проекту Трудового кодексу України. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 9 груд. 2016 р.). / Уклад. Л. М. Джурак. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 105-108.*

5. Шеляженко Ю. В., Француз-Яковець Т. А. Філософія права Саїда Нурсі та Памфіла Юркевича: порівняння християнської і мусульманської

доктрини особистої автономії. *Наука і молодь в XXI сторіччі : збірник тез доповідей II Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 1–2 грудня 2016 року) : в 3 ч. Ч. 2.* Полтава: ПУЕТ, 2016. С. 269-273.

6. Шеляженко Ю. В. Повага до особистої автономії як передумова запобігання дискримінації. *Модернізація правових інститутів: вимоги часу: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 8 грудня 2016 року).* С. 32-38.

7. Шеляженко Ю. В. Автономія суб'єктів муніципально-правових відносин. *Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні : збірник тез V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2016 року).* Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 101-104.

8. Шеляженко Ю. В. Форми особистої автономії у публічно-правовій комунікації. *Україна XXI століття: тенденції та перспективи розвитку: матеріали XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Київ: Видавництво Європейського університету, 2016. С. 89-92.

9. Sheliashenko Y. Stages of evolution of entity's personal autonomy on the model of Non-Governmental Civic Organization "Autonomous Advocacy". *Українські перспективи у світовому розвитку : матеріали Науково-практичної конференції (Київ, 4 листопада 2016 року).* Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2016. С. 126-128.

10. Шеляженко Ю. В. Эволюция автономии субъекта права на примере Общественной организации "Автономная Адвокатура". *Наука вчера, сегодня, завтра: сборник статей по материалам XLIII международной научно-практической конференции.* Новосибирск, 2017. С. 140-146.

11. Шеляженко Ю.В. Правовое значение показателя личной автономии в рейтингах развития наций. *Цели мировой науки – 2017: материалы III Международной научно-практической конференции.* Дубай, 2017. С. 38-41.

12. Шеляженко Ю.В. Юридична техніка розвитку особистої автономії людини та концепція прав роботів. *Справедливість у юриспруденції: теорія та практика: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 23 лютого 2017 року)*. Київ, 2017. С. 28-36.

13. Шеляженко Ю. Автономія приватних осіб, зокрема, приватних детективів та журналістів-розслідувачів у праві збирати інформацію. *Теоретико-правові засади становлення, розвитку та діяльності інституту приватних детективів: вітчизняна та зарубіжна практика: тези Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 2 березня 2017 року)*. Київ: Вищий навчальний заклад "Університет економіки та права "КРОК", 2017. С. 198-205.

14. Шеляженко Ю. Особиста автономія у праві легального примусу. *Інновації, тенденції та проблеми сучасного права: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Тернопіль, 2017. С. 15-17.

15. Шеляженко Ю. В. Національно-прагматичний ідеал особистої автономії у сучасній доктрині міжнародного права. *Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19-20 квітня 2017 року*. Київський Національний Університет культури і мистецтв, 2017. С. 422-427.

16. Шеляженко Ю. В. Особиста автономія суб'єкта права: підхід до математичного моделювання. *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених*. Видавничий центр КНУКіМ, 2017. С. 142-143.

17. Шеляженко Ю. Особиста автономія в національно-культурних правах. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2017 року) /*

Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 2-х томах. Том 1. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 112-113.

18. Шеляженко Ю. Правовий ідеал особистої автономії в історико-релігійному контексті. *Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали П'ятнадцятої Міжнародної наукової конференції (29 травня – 3 червня 2017 р.)*. Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2017. С. 154-157.

19. Sheliashenko Y. Approach to Mathematical and Computer Modeling of Law Subject's Personal Autonomy. Sixteenth Economic and Legal Discussions: *Materials of International Scientific Conference (Legal Section)*. Lviv: Naukova Spilnota, 2017. P. 3-6.

20. Sheliashenko Y. Personal Autonomy in Legal Doctrines of Ayn Rand and Karl Marx. *Problems of Lawmaking in the Modern Reformation Processes: Proceedings of the Conference (Ternopil, 15 June 2017)*. Тернопіль, 2017. Pp. 3-4.

21. Шеляженко Ю. Академічна автономія наукового журналу. *Наукові тренди сучасності: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 26 жовтня 2017 року)*. Київ: Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2017. С. 283-285.

22. Шеляженко Ю. Мислені експерименти для виявлення особистої автономії у правовій свідомості. *Проблеми та перспективи формування правової культури в контексті сучасних соціально-економічних процесів : збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Черкаси, 23-24 листопада 2017 року, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*. Черкаси, 2017. С. 19-21.

23. Шеляженко Ю. Проблеми забезпечення особистої автономії у праві на справедливий суд. *Актуальні питання реформування процесуального законодавства в Україні: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 грудня 2017 року)*. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. С. 43-45.

24. Шеляженко Ю. Проблеми економічної безпеки наукових досліджень. *Управління системою економічної безпеки: від теорії до практики. Тези доповідей та повідомлень учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (1 червня 2018 р.)*. Упорядник І.О.Ревак. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 191-194.

25. Шеляженко Ю. Необхідність економічного аналізу реформи правосуддя та новел процесуального права. *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 23 квітня 2018 року, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого)*. Харків: Право, 2018. С. 170-171.

26. Sheliashenko Y. Two-Agent Model of Personal and Group Autonomy in Distributive Justice. *Сучасні проблеми математики та її застосування в природничих науках і інформаційних технологіях: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю факультету математики та інформатики Чернівецького Національного Університету імені Юрія Федьковича*. Чернівці, 2018. С. 131.

27. Sheliashenko Y. Model of Personal Autonomy and Legal Equilibrium for Containment Theory in Criminology. *VI Всеукраїнська математична конференція імені Б.В. Василюшина "Нелінійні проблеми аналізу" (26-28 вересня 2018 року, Івано-Франківськ – Мукуличин): тези доповідей*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2018. С. 85-86.

28. Шеляженко Ю.В. Участь студентів і аспірантів в управлінні університетом як гарантія академічної свободи. *Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали науково-практичної конференції (15 листопада 2018 року, м. Київ)*. Київ, 2018. С. 718-721.

29. Шеляженко Ю.В. Ігнорування особистої автономії у інформаційних відносинах як форма правового нігілізму. *ІТ право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів III-ої Міжнародної науково-*

практичної конференції (Львів, 7 грудня 2018 р.). Львів: Растр-7, 2018. С. 149-156.

30. Sheliazhenko Y. Legal Empowerment: Promoting Autonomy, Avoiding Institutional Inequality. *Booklet of International Conference "Redesigning Justice: Promoting Civil Rights, Trust and Fairness" (21-22 March 2018, Keble College, Oxford, UK). Howard League for Penal Reform.* P. 71. URL: <https://howardleague.org/wp-content/uploads/2018/04/Conference-booklet.pdf>

31. Шеляженко Ю. Визнання автономії об'єктів та суб'єктів права як методична передумова теоретико-правових досліджень. *Матеріали VIII-их наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Конєйчикова (Національна академія внутрішніх справ, 22.11.18).* Київ, 2018.

32. Шеляженко Ю. Ідея автономно-процесуальної моделі права. *Збірка тез конференції «Фундаментальні проблеми юриспруденції. Право: мінливий концепт у мінливому світі» (Харків, Національна академія правових наук України, 19-20 квітня 2019 р).* Харків, 2019. С. 70-72.

33. Sheliazhenko Y. Informed autonomy: conceptualization of freedom in the digital age. *The Ends of Autonomy July colloquium – abstracts in programme order (Warwick University, Велика Британія, 7-9 липня 2020 р.).* Pp. 7-8. URL: <https://warwick.ac.uk/fac/arts/modernlanguages/research/french/currentprojects/beyondautonomy/warwick/abstracts.pdf>

34. Шеляженко Ю. Неправо як джерело права: від парадоксів до автономно-процесуальної моделі. *Фундаментальні проблеми юриспруденції II. Право і неправо: Тези доповідей Всеукраїнського круглого столу (18-19 вересня 2020 року) / уклад.: С. Максимов, Н. Сатохіна.* Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національна академія правових наук України, 2020. С. 111-115.